Nasihatler Kitabı

Risâletü'n Nushiyye

Yunus Emre

2018

eskişehir 2013
TÜRK DÜNYASI KÜLTÜR BAŞKENTİ

Nasihatler Kitabı

Risâletü'n Nushiyye

Yunus Emre

Nasihatler Kitabı, Yunus Emre'nin dervişleri eğitmek amacıyla yazdığı öğretici bir mesnevidir. Edebiyatımızdaki nasihatname türünün özgün örneklerinden biri olan eser, kullandığı yöntem yönünden diğer nasihatnamelerden ayrı bir yerde durur. Yunus Emre, bu eserinde alegorik bir dil kullanarak ahlakî kavramları kişileştirme yoluna gider. Eserde yer yer başvurulan diyaloglar, ona teatral bir hüviyet de kazandırır.

Yunus Emre, bu eserinde erdemli kişiye yahut kâmil insana giden yolun nitelikleri üzerinde durur. Ona göre gönül ülkesinin her bir şehrini, nefs ordusunun bir komutanı işgal etmiştir. Nefs ordusunun ele geçirdiği gönül ülkesini, ruh/akıl ordusuyla yenerek ülkeyi huzur ve esenliğe kavuşturmak gerekir. Mutlak zafer için hırs askeri üstüne kanaat askerini, kibr çerisi üstüne alçakgönüllülük çerisini, öfke ordusu üstüne sabır ordusunu sürmelidir. Cimriliği cömertlikle alt etmeli, gıybet ve iftirayı doğrulukla mağlup etmelidir. Sonuçta iman çırası yanar, ev aydınlanır ve şeytana makam olan gönül, ibadetle ele geçirilerek devlete ulaşılır.

eskişehir 2013
TÜRK DÜNYASI KÜLTÜR BAŞKENTİ

ISBN: 978-605-359-999-9

Nasihatler Kitabı (Risâletü'n Nushiyye)'nın
yayın hakları Eskişehir 2013 Türk Dünyası
Kültür Başkenti Ajansı'na aittir.

ISBN
978-605-359-999-9
1. Baskı, Şubat 2013
60 bin adet basılmıştır.

Sayfa Düzeni
Burcu COŞGUN

Musahhih
Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ
Recep GÜVEN
Ünal DALGIN

Basım Yeri
Sistem Ofset, İvedik Organize Sanayi Ağaç
İşleri Yapı Kooperatifi 521. Sokak No: 32/34
Yenimahalle / ANKARA

NASİHATLER KİTABI
(Risâletü'n Nushiyye)
Yunus Emre

Hazırlayan
Doç. Dr. Ziya AVŞAR

Arifiye Mah. Adliye Sok. No:3 Odunpazarı / Eskişehir
Telefon: (222) 221 90 00 Fax: (222) 234 53 86
www.eskisehir2013.org.tr / bilgi@eskisehir2013.org.tr

İçindekiler

Sunuş - Dr. Kadir KOÇDEMİR/07
Önsöz - Doç. Dr. Ziya AVŞAR/09
Yunus Emre Hayatı/11
Nasihatler Kitabı (Risâletü'n Nushiyye)/17
- Aklın Tarifi/23
- Akıl ve Ruh Destanı/27
- Kibir Destanı/41
- Öfke ve Gazap Destanı/61
- Sabır Destanı/81
- Haset ve Cimrilik Destanı/89
- İftira ve Gıybet Destanı/117

SUNUŞ

Akıllı insan başkalarının bilgi ve tecrübelerini hayat denklemine katar. Kendisinden önce yaşayanların birikimini devralır. Bu birikimin üzerine kendi bilgi ve tecrübelerini ilave eder. Eğer her bilgiyi baştan öğrenseydik ilerleme olmazdı.

Nasihat, bilgi ve tecrübeyi aktarma araçlarından biridir. Nasihatin etkili olması söyleyenin samimiyetine bağlıdır. Özü sözü bir olanın söylediğine inanılır.

Özü sözü bir olmaktan söz edildiğinde ilk akla gelen isimlerden birisi Yunus Emre'dir. Öyle olduğu için o Eskişehir'in evlâdı olmakla kalmamış, herkesin "Bizim Yunus"u olmuştur.

Yunus Emre, **Nasihatler Kitabı (Risâletü'n Nushiyye)'nda** hayattaki zehir ve panzehirleri açıklar. Bu nasihatlerin değeri onun samimiyetinden kaynaklanır. O nasihat edicilerin en büyüğünden öğrendiklerini asırlarca anlaşılabilecek bir biçimde dile getirmiştir.

Eserde emeği geçenleri ve bilhassa Yunus yazmış gibi günümüze aktaran Sayın Ziya Avşar'ı kutluyorum. Yunus Emre'nin az bilinen bu kıymetli eserinin, yeni nesillerin Türk kültür mirasını devralmalarına, onu daha da zenginleştirip sonraki kuşaklara aktarmalarına vesile olmasını diliyorum.

Dr. Kadir KOÇDEMİR
Eskişehir Valisi

ÖNSÖZ

Elinizdeki eser, varlığını, Eskişehir Valiliğinin Yunus Emre odaklı, takdire değer kültürel etkinliklerine borçludur. Eskişehir Valiliği, bendenizden Yunus Emre'nin az bilinen ancak çok önemli bir tasavvufî öğreti kitabı olan Risâletü'n-Nushiyye'sini yeni kuşakların anlayacağı bir şekilde nazma çekme teklifinde bulununca doğrusu tereddüt ettim. Bu tereddüdüm bu işi başarıp başaramayacağıma ilişkin endişemden kaynaklanıyordu.

Gerçi Mevlâna'nın rubailerini ve Mesnevi'sinin ilk cildini nazma çekmek gibi deneyimlerim vardı, ancak Farsça'dan nazmen çeviri yapmakla Türkçe'den Türkçe'ye dil içi çeviri yapmak çok ayrı şeylerdi. Bu düşüncenin sevkiyle teklif sahibinden iki haftalık bir deneme süresi isteyerek bu özen ve dikkat isteyen işi yapıp yapamayacağımı görmek istedim. Zihnimin bir tarafında da Yunus Emre dilinin yeni kuşaklarca rahat anlaşılacağı yargısı vardı. İtiraf etmeliyim ki, kendimin bile çoğu beyti sözlük yardımıyla anlamaya çalışmam ve hatta kimi beyitlerin iletisini muğlak anlamam sarsıcı bir deneyim oldu. Anladık ki, dönemine göre yalın bir dille söylenmiş bir eser bile süreç içerisinde bir yerlerinden eskiyip kopmaya başlıyor. Bu kavrayış bizi, Risâletü'n-Nushiyye'nin dil içi çevirisinin genç kuşakların faydalanması için bir gereklilik olduğu fikrine götürdü.

İki haftalık bir sürede eserin dil içi çeviri denemelerinden olumlu sonuç alınca nazmen dil içi çeviri teklifini kabul ederek çalışmaya başladım.

Dil içi çeviride Mustafa Tatçı tarafından hazırlanıp Kültür Bakanlığınca yayımlanan Risâletü'n Nushiyye'nin tenkitli metnini esas aldım. Bu metne ilave olarak kimi söylemlerde eski harfli metinlerden de yararlandım.

Dil içi çeviri metnini oluştururken tenkitli metindeki bütün nüsha farklarını göz önünde bulundurarak şairin maksadını en iyi anlatacak beyti kurmaya çalıştım. Yalnız Yunus Emre'nin aruz vezniyle söylemesine karşılık hecenin on birli veznini tercih ettim. Eserdeki özgün kafiyeleri kullanmaya elden geldiğince riayet ettim, ancak dilin eskimesinin bir sonucu olarak bu tavrı sürdürmek her zaman mümkün olmadı. Genç kuşaklarca rahat anlaşılan bir dil içi çeviri yapmaya çalıştım. Eserde manzum çevirinin doğasına bağlı olarak metne giren ve terim olduğu için muhafazası icap eden bazı kelimeleri de sayfa altında açıkladım.

Bu eserin ortaya çıkmasında teşvikleriyle büyük rol oynayan dostum Prof. Dr. Ahmet Kartal'a ve sürecin her aşamasını büyük bir alaka ve ciddiyetle takip eden Eskişehir Valisi Sayın Dr. Kadir Koçdemir'e teşekkürü bir borç bilirim.

Doç. Dr. Ziya AVŞAR
2012, Niğde

YUNUS EMRE

Hayatı

Yunus Emre'nin doğum tarihiyle ilgili bilgiler farklılık göstermekle birlikte, Adnan Erzi'nin Bayezid Devlet Kütüphanesi'ndeki bir yazmaya dayanarak yayınladığı belge, bizi en azından Yunus'un doğumuyla ilgili yorum ve tahminlerden kurtarmıştır. Yazmadaki kayıt şudur: "Vefât-ı Yûnus Emre: Müddet-i ömr 82, sene 720". Bu belgeye göre Yunus Emre, 1240-41 yılında doğmuş ve 82 yıl ömür sürmüştür. Hicrî tarihten gelen iki artık yılı çıkarırsak Yunus'un 1320-21 yılında vefat ettiği ileri sürülebilir. Belgedeki tarih aralığının Yunus'un hayat seyriyle çok isabetli bir şekilde örtüşmesi, doğruluğunu kuvvetlendirmektedir.

Yunus Emre'nin hayatıyla ilgili kendi kaleminden çıkan yegane kayıt, Risâletü'n Nushiyye adlı mesnevisinde yazım yılının zikredildiği şu beyittir:

Söze târîh yidi yüz yidiyidi
Yûnus cânı bu yolda fidiyidi

Beyitten anlaşıldığına göre eser, H. 707/M. 1307-8 yılında tamamlanmıştır. Belgedeki tarihle eserdeki tarihi karşılaştırdığımızda Yunus'un bu eseri, ölümünden 13 yıl önce nazma çektiği bilgisine ulaşılmaktadır. Bu da demektir ki Yunus bu eseri, 67 yaşın olgunluğuyla kaleme almıştır.

Yunus'un nerede doğduğu meselesi, doğum tarihiyle ilgili bilgilerden daha karmaşıktır. Bunun nedeni, hakkında bilgi veren kaynakların ölümünden en az iki asır sonra 16. yüzyılda yazılmış olmalarıdır. Bektaşi Velayetnamesi onun Sivrihisar'a bağlı Sarıköy'de doğduğunu kaydeder. Diğer kaynaklardan Şakâyık ve Âşık Çelebi, Bolu civarında oturduğunu, Lâmiî ise Kütahya Suyu'nun Sakarya'ya karıştığı bir yerde yattığını bildirir. İbrahim Hakkı Konyalı ve Kamil Kepçecioğlu ise yayınladıkları belgelere dayanarak Yunus'un Karamanlı olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Doğan Kaya'nın Velayetnâme'de sözü geçen Sivrihisar ve Sarıköy'ün Aksaray Ortaköy'e bağlı yerler olduğunu iddia eden makalesi de kayda değerdir. Elimizdeki bilgilere göre şimdilik en kuvvetli ihtimal Yunus'un Karaman yahut Sivrihisarlı olduğudur.

Bektaşi Velayetnâmesi ve Divan'ındaki bazı verilere göre Yunus ekincilikle geçinen yoksul bir köylüdür. Köyünde evlenip çoluk çocuğa karışmış, hatta iki evlilik yapmıştır. Ancak Yunus'un iki evlilik yaptığına tanık gösterilen beyit, kanaatimizce böyle bir anlam içermemektedir.

Yunus'un ürün alamadığı bir kuraklık yılı, onun hayatının seyrini tamamen değiştirecek bir olaylar zincirini harekete geçirir.

Yunus bu kuraklık yılında, öküzünün sırtına bir heybe atarak, kuraklıktan etkilenenlere geçimlik buğday veren Hacı Bektaş dergâhının yolunu tutar. Dergâha eli boş varmamak için, yol boyu alıç toplayarak dergâha iletir. Dergâhta birkaç gün dinlendikten sonra, memleketine dönmeye karar verir. Ancak Yunus Emre'deki cevheri gönül gözüyle gören Hacı Bektaş, ona bir derviş göndererek "Buğday mı verelim, nefes mi?" diye sordurur, sorunun sırrından gafil olan Yunus; "Nefesi ne yapayım, bana buğday gerek" der. Dervişin bu cevabı getirmesi üzerine Hacı Bektaş; "Her çekirdek başına

on nefes verelim!" diye yeni bir teklif iletir. Yunus; "Çoluk çocuğum var, bana buğday gerek!" diyerek kararından vazgeçmez. Bunun üzerine buğdayı alıp yola düşen Yunus, köyün çıkışında gaflet uykusundan uyanır ve hemen tekkeye dönerek buğdayı indirir ve karşılayan dervişe, "Erenler, himmet ettiği nasibi versin, buğday gerekmez bana!" der. Durum Hacı Bektaş'a bildirilince "O kilidin anahtarını Tapduk Emre'ye sunduk, gitsin nasibini ondan alsın!" cevabını verir. Bu cevap üzerine Yunus, Tapduk Emre dergâhına giderek olan biteni anlatır. Tapduk Emre; "Hâlin bize malum oldu" der ve yol haritasını çizer: " Hizmet et, emek ver, nasibini al!"

Yunus, dergâhın oduncusu olarak görevlendirilir. Tam kırk yıl boyunca bu görevde kalır. Ancak bu sürede dergâha ne yaş ne de eğri odun getirir. Neden böyle yaptığını soranlara, "Erenler meydanına hiçbir eğri yakışmaz!" cevabını verir. Ancak kırk yılın sonunda kendine manevi âlemden bir şey açılmadığını sanarak tekkeyi terk edip dağlara gider. Bir gün bir mağarada yedi ere rastlayarak onlarla arkadaş olur. Bu mağara dostları, geçimlerini her gece birinin dua ederek sofra indirmesiyle sağlarlar. Sıra Yunus'a gelir. Yunus, "Ya Rabbi, onların dua ettikleri zatın yüzü suyu hürmetine beni utandırma!" diye dua edince o gece iki sofra birden iner. Arkadaşları: "Kimin yüzü suyu hürmetine dua ettin?" diye sorarlar. Yunus: "Önce siz söyleyin, sonra ben!" der. Onlar da duayı, Tapduk Emre'nin kapısında kırk yıl hizmet eden erin hürmetine yaptıklarını söyleyince Yunus, hemen dergaha dönerek şeyhinin hanımı Ana Bacı'ya sığınıp af diler.

Ana Bacı Yunus'u affeder ve şeyhin affetmesi için de şöyle bir çözüm şekli üretir: Yunus sabah namazı vakti, kapı eşiğine yatacak, Ana Bacı, gözleri görmeyen şeyhi abdest almaya götürürken ayakları Yunus'a takılacak, Şeyh, "bu kim?" diyecek, Ana Bacı da "Yunus" diye cevaplayacak,

şeyh "Bizim Yunus mu?" derse, Yunus, ayağına kapanıp af dileyecek. Ana Bacı'nın planı öngördüğü gibi işler ve Yunus bu maceradan "Bizim Yunus" payesiyle çıkar.

Yunus'un, Bizim Yunusluk döneminde gerçekleşen bir olay onun dil kilidinin kırılmasıyla sonuçlanır. Bir gün Tapduk Emre dergahına Anadolu erenleri gelir. Onların şerefine bir meclis kurulur, bu mecliste şevke gelen Tapduk Emre bu şevk hâllerini dile getirmekle görevli Yunus-ı Gûyende'ye "söyle!" der, lakin bu derviş buyruk üç kez geldiği hâlde söyleyemez. Bunun üzerine şeyh, Bizim Yunus'a dönerek: "Vakit tamam oldu, kilidini açtık, nasibini aldın, sen söyle!" der. O an, Yunus'un gönül gözü açılıp içindeki şevk denizi coşar ve dinleyenleri hayran eden mana incileri saçar. Onun bu can sohbetinde söyledikleri, ziyan olmasın diye dervişlerce kaleme alınır ve ortaya seçkin bir divan çıkar.

Velayetname, Aziz Mahmud Hüdayi ve Vahib Ümmi'den derlenen bu menkıbeler, Yunus'un müritlik hayatının kırk yıl sürdüğünü, onun bu kırk yıl süresinde tarikatın bütün aşamalarını tamamladığını işaret etmektedir. Yunus Divanı da bu süreç içerisinde teşekkül etmiş olmalıdır. Onun meclislerde söylediği nutuk, nefes, hikmet, ilahi ve şathiyelerin katip dervişlerce kayıt altına alındığı anlaşılmaktadır.

Yunus'un dergaha geliş yaşını 25-27 yaş arası tahmin edersek onun 65-67 yaşlarında icazet alarak kendi dergahını kurduğunu varsayabiliriz. Peki Yunus Emre, Tapduk Dergahında geçirdiği bu kırk yılda başka hiçbir şey yapmadı mı? Yunus'un Divanına bakarsak onun gezgin bir dervişlik hayatı yaşadığını görürüz. Bu durumda Yunus Emre'nin Tapduk'un izniyle iki amaçla gezen bir derviş olduğunu ileri sürebiliriz. İlki, tarikatta bir usul olan dervişlerin bilgi ve görgülerini artırmak amacıyla diğer dergahlara giderek o dergahların şeyhlerine hizmet etmeleri, ikincisi çok iyi

yetişmiş bir derviş olan Yunus'un her gittiği yere Tapduk'un öğretilerini götürüp yaymasıdır. Bizce Yunus, bu anlamda özel görevi olan nitelikli bir dervişti.

Dergah ve tekkeler hem şeriat hem de tarikat bilgilerini veren yani medreseyle tekkeyi birleştiren kurumlardır. Yunus'un böyle bir kurumda bu bilgilerle donanıp aynı zamanda Arapça ve Farsçayı okuyup anlayacak düzeyde öğrendiğine kuşku yoktur. Zaten Yunus Farsça bilmese, bizce staj için gittiği ilk dergah olan Mevlâna dergahında nasıl kalabilirdi? Zira bu dergahta Farsça konuşuluyordu. Bırakalım konuşmayı Yunus bu dergahta hem Mevlâna'nın nazar himmetini almış, hem de meclisinde bulunacak kadar özel bir konuma yükselmiştir. Hatta "Yunus eydür Mevlâna ebsem otur yerinde/ Bu sohbete döymeyen sonra savaşgan olur" beytine bakılırsa bazı hususlarda Mevlâna ile münazara yapacak kadar yüksek düzeyde bir Farsçası vardı. Bu durumda Yunus'un ümmi olduğuna dair beyitlerini, hazreti peygambere olan saygı ve sevgisinin bir nişanesi saymalıdır.

Yunus'un iki amaç doğrultusunda gezen bir derviş olduğunu söylemiştik. Bu amaçla o, erden ere ve ilden ile gezmiştir. Yunus'un bu seyahatlerde hizmet edip himmet aldığı erlerden ilki Mevlânadır. Ardından Geyikli Baba ile Seydi Balum'un nazar ve sohbetlerinden nasiplenmiştir. Yunus'un bu er ve illere olan seyahat noktalarının Tapduk dergahı tarafından belirlendiğine kuşku yoktur. Bu bağlamda Yunus, Anadolu'dan Şam'a geçmiş, Bağdad'ı görmüş, Kayseri, Sivas, Maraş hattından Şiraz'a geçmiş, oradan yukarıya hareket ederek, Nahçivan üzerinden Yukarı Eller'e geçip muhtemelen ön Kafkasları da görmüştür. Bu seyahatlerinde aynı zamanda "halka Tapduk manisin" saçarak seyahatin maksadı olan görevini de yerine getirmiştir.

Yunus bu seyahatten döndüğünde muhtemelen Tapduk

Dergahındaki hizmetini tamamlayarak kendi dergahını kurmakla görevlendirilmiştir. Bu sırada 65-67 yaşlarında olduğunu tahmin etmekteyiz. Yunus Sarıköy'de dergahını kurunca ilk işi müritlerini üzerinden eğiteceği bir risale yazmak olmuştur. Bu tecrübeyi de Mevlevi dergahından edinmiş olmalıdır. Mevlâna'nın Mesnevi aracılığıyla yaptığı irşadı o da Nasihatler Kitabı (Risâletü'n-Nushiyye) ile yapmış olmalıdır. Zaten bu eserin yazılış tarihi de Yunus'un 67 yaşında olduğunu göstermektedir. Onun bu eserde kullandığı temsilî dil, müritlerinin seviyelerine en uygun anlatım dili olarak dikkat çekmektedir.

Yunus Emre, 1320-21 yılında Hakk'a yürümüştür. Demek oluyor ki kendi adına 13 ila 15 yıl irşat faaliyeti yürütmüştür. Yunus'un hayatının her aşamasını kuşatan bilgi karışıklığı, onun ölümü konusunda da kendini gösterir. Yunus'un yattığı yerin neresi olduğu hususunda tam bir mutabakat yoktur. Anadolu'nun çeşitli yerleri ve Azerbaycan'da ona ait olduğu iddia edilen mezarlar vardır. Onun gerçek mezarının nerede olduğu kesin olmamakla birlikte, ona izafe edilen mezarlar içinde, Eskişehir İli Sivrihisar-Sarıköy'deki mezar, en çok kabul görenlerin başında gelmektedir. Kesin olan bir şey varsa onun mezarı halkın gönlüdür.

Doç. Dr. Ziya AVŞAR,
2012, Niğde

NASİHATLER KİTABI
(Risâletü'n Nushiyye)
Yunus Emre

Bismillahirrahmanirrahim

Padişah'ın hikmeti gör neyledi;
Ateş, su, toprak ve yele söyledi.

Getirdi toprağı çekip besmele,
Kendi de hazırdı orda heybetle.

Toprakla sudan yaratıp bir cisim,
Verdi bu cisme Âdem diye isim!

Sonra rüzgâr gelip kuruttu onu,
Âdem'in cismi ondandır, bil bunu!

En son ateş gelerek ısıttı onu,
Isınınca girdi bedene canı.

Padişah: Hükümdar, yaratıcı, Allah.
Hikmet: Allah'ın insanlar tarafından anlaşılamayan amacı.
Heybet: Korku ve saygı uyandıran görünüş, ululuk, azamet.
Cisim: Beden, vücut.

"Can tene girsin!" diye ferman oldu,
Padişah emri ona derman oldu.

Can girdi bedeni aydınlattı,
Ten de canın canına neşe kattı.

Şükürler edip dedi ki: "Ey Rahman,
Şaşılmaz benim gibi bin yaratsan!"

Toprakla geldi bize dört nitelik:
Sabır, hoş huy, tevekkül ve yücelik.

Suyla beraber geldi dört türlü hâl;
Temizlik, cömertlik, lütuf ve visal.

Ten: Beden.
Ferman: Buyruk.
Rahman: Allah'ın 99 isminden biri. Merhameti her şeyi kuşatan.

Tevekkül: Herhangi bir işte elinden geleni yapıp daha sonrasını Allah'a bırakma.
Lütuf: Önem verilen, sayılan birinden gelen iyilik, yardım, ihsan.
Visal: Kavuşma, erişme.

Rüzgârla beraber geldi dört heves;
Yalan, riya, sabırsızlık ve nefes.

Ateşle geldi dört türlü felâket;
Şehvet, kibir, açgözlülük ve haset.

Canla birlikte geldi dört özellik;
Utanma, ahlâk, üstünlük ve birlik.

Riya: İkiyüzlülük, gösteriş.
Nefs: Kulun kötü ve günah olan hâl ve huyları, arzuları.

Şehvet: Aşırı istek.
Haset: Kıskançlık, çekemezlik.

AKLIN TARİFİ

Akıl Padişahının kadimliği ışığındandır. Akıl da üç türlüdür: Biri akl-ı ma'âştır, dünya hayatının dirlik ve düzenini bildirir. Biri akl-ı ma'âdtır âhiret ahvalini bildirir. Birisi de akl-ı küllîdir, yüce Allah'ın marifetini bildirir.

Padişah'ın hidayet nurundan olan iman üç türlüdür: Biri ilmelyakîn, biri aynelyakîn, biri de Hakkelyakîndir. İlmelyakîn olan imanın yeri akıl, aynelyakîn olan imanın yeri gönül ve Hakkelyakîn olan imanın yeri de candır. Canla gelen iman canla gider.

Cennet, Padişah'ın kerem ışığından, cehennem de adalet ışığındandır. Toprak, padişahın nurunun; su, hayatının; rüzgâr, heybetinin; ateş de öfkesinin ışığındandır. Toprakla suyun yeri cennet, ateşle rüzgârın yeri cehennemdir.

Ateş ve rüzgârla bin eri olan dokuz binbaşı gelir. Bunlar, geldikleri kişiyi kendi yerlerine götürmek için uğraşırlar.

Kadim: Başlangıcı belli olmayan, çok eski.
Akl-ı ma'aş: Aklın en alt tabakası. Dünyada geçim işini düşünen akıl.
Akl-ı ma'ad: İrfanla terbiye edilmiş akıl.
Akl-ı kül: En üstün akıl.
Hidayet: Hak yoluna ermek.
Ahval: Durum, hâl.
Marifet: Allah'ın bildirmesiyle bilinen özel bilgi.
İlmelyakîn: Hak ve hakikati bilgiyle kavrama.
Aynelyakîn: Hak ve hakikati gözle görüyormuş gibi keşfederek kavrama.
Hakkelyakîn: Hak ve hakikati oluş anında kavrama.

Toprak ve su ile de yine bin eri olan on üç binbaşı gelir. Bunlar da geldiklerini cennete götürürler.

Canla gelen dört kişidir. Bunlar, canla gelip canla giderler. Bunların da bin eri vardır. Bunlarla olanlar, Hakk'ın cemaline gark olurlar.

Toprak ve suyla gelenler, cennette olanlar; ateş ve rüzgârla gelenler, cehennemde kalanlar; canla gelenler de Hakk'ın huzurunda gark olanlardır.

Bil bakalım hangi bölüktensin? Hangisinin sözünü tutarsan o bölüktensin. Doğrusunu Allah bilir.

Cemal: Yüz güzelliği.

Gark olmak: Gömülmek, batmak, dalmak.

AKIL VE RUH DESTANI

Gel dinle şimdi, açayım da sözü,
Tek tek söyleyeyim ondaki özü.

Hakk'ın hikmeti en eski demdendir,
Şu sözlerin yorumu Âdem'dendir.

Şu cihan, iki cihanca pek dardır,
Geniş bak, böyle yüz bin cihan vardır.

Çok büyük cihandır gönül cihanı,
Kendini arayanlar bulur onu.

Şu nefs şehrinden vereyim de haber,
Ondan ümit ve beklentini gider.

Sana gönderilmiş iki sultan var:
Ten mülkünü zaptetmek ister bunlar.

Dem: An, zaman.
Hikmet: Herkesin bilmediği gizli sebep, varlığın yaratılmasındaki ilahi amaç.

Nefs: Kulun kötü olan huy ve arzularının kaynağı.

Biri Rahmanî, can katından gelir.
Biri şeytanî, kin katından gelir.

Gör şimdi kendini, kime taparsın,
Kime kapı açıp kime kaparsın!

On üç bin kişidir Hakk'ın askeri,
Yenilmez kimseye, alptir her biri.

Dokuz bin neferdir, nefs haşeratı,
Dâyim eyerlidir bunların atı!

İyi tanı, kara yüzlüdür bunlar,
Nefret ve şikâyet nereye kadar.

Aman ha aman, bunlardan uzak dur!
Yazılmasın nefs defterine kusur.

Rahmanî: 1. Allah ile ilgili, ilahi. 2. Allah'tan gelen, her hususta hayırlı olan.
Alp: Yiğit, kahraman.
Nefer: Er.
Haşerât: Zararlı böcekler. Eserde kötü, değersiz kişiler.
Dâyim: Sürekli, daima.

Nefsin isteklerini geç, cana bak,
Söz dinlersen olur canın nura gark.

Nefs kibirlidir sultanı bilmez,
Emrine erzak ve asker verilmez.

Can, aydan arı gerek han katında,
Yerinden ayrılmaya, sultan katında.

Şu nefs, ezelden beri Hakk'a âsî,
İdamdır aslında onun cezası.

Nefsin çocukları dokuz kişidir,
Küfür ve fitne onların işidir.

Büyük çocuk hırstır, öğüt işitmez,
Cihan mülkü verilse yine yetmez.

Gark: Suya batma, boğulma.
Arı: Saf, temiz.
Âsî: İsyan eden, baş kaldıran.

Küfür: Hakkı görmemek, imansızlık, kaba saba söz.
Fitne: Ara bozuculuk.
Cihan: Dünya, âlem.
Mülk: 1.Sahip olunan şey 2.Yeryüzü.

Hazır bekler huzurunda bin çeri,
Olmuş kapısında tüm cihan esiri.

Sever dünyayı dünyadır imanı,
Susuzdur, kanmaz dünyayla canı.

Her neyi seversen imanın odur,
Nasıl sevmezsin ki sultanın odur.

Bil ki aşkındır seni senden alan,
Neyi seversen o tarafa salan.

Sevdiğinden öteye durağın yok,
Asıl mânâ budur, boş lakırdı çok.

Bu yolda zıtlaşma olmaz, mânâ var,
Her neyi seversen, odur sana yâr.

Çeri: Asker.
Lakırdı: Boş laf, söz.
Yâr: Sevgili, Allah.

Akıl katında yarım gün durmayan,
Şah katına lâyık olur mu, ey can?

Gördüm, gelir benzi sararmış bir er
Dili tutulmuş, aklı gitmiş meğer.

Aklın önünde baş koyup secdeye,
Şükretti Hakk'a: "Onu buldum" diye

Eğer aklı başındaysan gör beni,
Neyse derdimin dermanı, ver onu!

Demedin: "Bir kere onu göreyim!"
Demedin: "Nerdeyse ona ereyim!"

Tut ki hırs yüzünden yoldan saptım ben,
Bir kez sormadın, "Sana ne yaptım ben?"

Şah: Yönetici.
Beniz: Yüz rengi.
Hırs: Açgözlülük.

Dolanıp sana geldim, hâlimi bil,
Yardım edeceksen gözyaşımı sil.

Hırs hapsine düştüm çıkamıyorum,
Duvarı çok sağlam yıkamıyorum.

Nice yiğit ve demir yürekli er,
Bu zindandan çıkış gününü bekler.

Silahlı bin kişidir hırs çerisi,
Cengâver ve yiğittir her birisi.

Tuttuklarını atıp bu zindana,
Demir gülle takarlar ayağına.

Sual ettim bunlara: "Kimsiniz siz,
Büyüğünüz kim, kimin nesisiniz?"

Cengâver: Savaşta kahramanlık gösteren.

Dediler: "Hepimiz nefs kullarıyız
Pek çoğumuz da hırs ululariyız."

Açgözlünün yeri Cehennem olur,
Orada olan nasıl huzur bulur?

Yeri yurdu Cehennem olan erin,
Hiçbir yerde bulamazsın benzerin.

Fark etmedim, beni aldatıp tuttu:
"Bugün, yarın!" diye ömrümü yuttu.

Akl'ın dedikleri aklına yattı,
Kendine gelerek düşündü, tarttı.

Geri gelip akıl, onu öğütler:
"Kurtarır canını bize gelenler!

Bize geldiysen yer yok endişeye,
Gam çekme sakın ne yapayım diye!

Gelseydi fakr u kanaat beraber,
Görürdün düşmanlara neler eder."

Çağırdı müjdeci, geldi Kanaat,
İpek giysi giyer, biner Burak at.

Gördüm almış ele bir yeşil sancak,
Dinlemez kimseyi öfkesine bak!

Çavuşları bağrışır sağda solda,
Bir gürültüdür kopar her yolda

Onu görüp kaçar nefs haşeratı,
Gör şimdi nicedir Halik sıfatı.

Gam: Dert, üzüntü.
Fakr u Kanaat: Azla yetinme.
Burak Atı: Peygamberimizin Miraç'ta bindiği binek.
Haşerat: Değersiz ve zararlı kimseler.
Hâlik: Allah, yaratıcı.

Yenilip kaçarlar, bak Hakk'ın işine,
Eri, kızı döver bakmaz yaşına.

Bunalıp hepsi dayanamaz kaçar,
Kılıca gerek yok kalırlar naçar.

Kılıçları kanlı gazidirler hep,
Uçan kuşu tutar atları Arap.

Yer yer vuruşup alırlar nice can,
Kiminden baş gider, kiminden de kan.

Askerine dar edip dört bir yeri,
Kurtarırlar hırstan ili ve şehri.

Koparırlar hay huy, velvele, figan,
Mümkün müdür kurtarsınlar ondan can?

Naçar: Çaresiz.
Hay huy: Boş gürültü, çağırış.
Velvele: Gürültü, patırtı.
Figan: Çığlık, feryat.

Yenip ordusun iline akarlar,
Kırıp eri kızı, şehri yakarlar.

Şah, gazadan gelip tahta oturdu,
Bütün sipahiler huzura durdu.

Bütün kent ve bütün el rahat oldu,
Nereye gitsen nimetlerle doldu.

Geride kaldı o kıtlık ve âfet,
Oldu cümle fırsat tacirleri mat.

Ârifler artık ibadetle meşgul,
Olmuş her birisi sultanına kul.

Tutarlar sultan meclisini mekân,
Elde cam, geçerler cümle varlıktan.

Gaza: İslam dinini korumak veya yaymak amacıyla Müslüman olmayanlara karşı yapılan kutsal savaş.
Sipahi: Osmanlı devletinde toprak sahibi bir sınıf atlı asker.

El: 1.Yabancı. 2.Yurt.
Afet: Felaket.
Tacir: Ticaretle uğraşan kimse, tüccar.
Mat: Mağlubiyet, yenilgi.
Arif: Bilen, bilgili.
Cam: Kadeh.

Kurtulup bunlar erdiler murada,
Saki mey sunar, içerler orada.

Ferahladı bunlar kaygıları yok,
Sırtları pektir karınları da tok!

"Ne yapayım?" demek bunlara uzak,
Ömür ve rızkı kendi verir Rezzak.

Mihmandar, kendisi olunca Sultan,
Sofra üstüne sofra gelir, ey can!

Yiyip doydu senin gibi nicesi,
Aynen durur, eksilmedi zerresi.

Daima yenir lakin hiç eksilmez,
Nereden geldiğini kimse bilmez.

Saki: İçkili toplantılarda içki dağıtan kimse.
Mey: Şarap.
Pek: Sıkı, sağlam.

Rezzâk: Allah'ın 99 isminden biri. Rızk verici.
Mihmandar: Konukçu, misafir ağırlayan.
Zerre: Çok küçük parça.

Erenlerdir bu dirliğe erenler,
O yârin yüzünü mutlak görenler.

Gerçekte bunlar ölmeyip kalırlar,
Zira her dem yeni kısmet alırlar.

Yunus, cümle sözün sana vazife,
İş sana düşer, kimse etmez ifa.

Ne sözün varsa et kendine hitap,
Cümle gönülleri Allah için yap.

Bu yüzden cümle iş ulularındır,
Bunlardan iste, yol bu kullarındır.

Dirlik: Uyum, düzen.
Eren: Ermiş, dini olgunluğa erişmiş.
Dem: Zaman, dönem.
İfa: Bir işi yapma, yerine getirme.
Ulu: 1.Büyük. 2. Önder, lider. 3.Veli.

KİBİR DESTANI

Eğer dinler isen haber vereyim,
Akıl casusa ne der göstereyim.

Kanaat şehre gelip tahtı aldı,
Haramiler ise yollarda kaldı.

Çıkarlar dağ başına yol kesmek için,
Bırakmazlar yolcuyu yola gitsin.

Akl casusa: "Hemen geri dönüp" der,
"Götür Kanaat'e benden haber.

Kanaat hoş otursun taht onundur,
Devlet nimetleriyle baht onundur.

Çok durmaz harami dağ başında,
Geçer bir gün ele, yol savaşında"

Kibir: Kendini beğenme, başkalarından üstün tutma.

Casus: Gizli haberleri veren kimse.
Harami: Haydut, hırsız.
Baht: Şans.

Kibir derler ona, bilirler onu,
İmansız kalacak o âsî canı.

Kendinden başka kimseyi beğenmez,
Yüksek yerde durur aşağı inmez.

Nice tahta çıkanlar yere düştü,
Nice "ben" diyene sinek üşüştü!

Kendinden uzak tut kibr endişesin,
Kibre uyarsan uzağa düşersin.

Uzak düşenlerin imanı yoktur,
Meğer cisimlerinin canı yoktur.

Canı sakınmalı ki canlı kişi,
Hakkında kusura dönmesin işi.

Büyüklük taslama lanet alırsın,
Kovulmuşlarla bir olur kalırsın.

Âsî: İsyan eden.

Kapı gözet, kapı tut, dip gözetme,
Devlet kapıdadır bırakıp gitme!

Dilersen devleti kapıda bekle,
Umarsan nimeti kapıda bekle.

Beğenme sen seni, uzak düşersin,
Çaresiz kalınca yolu şaşarsın.

Varsa kibir haberi, hangi yere,
İşiten lanet okur o habere.

Sakın olmayasın kibirle yoldaş,
Kibri nerde görürsen orda savaş.

Kibir ve arzu vefa kılmaz sana,
Yazık toprağa düştüğün o güne.

Tenin yıkılmadan kibri yıkıver,
Bu zorluklar hanesinden çıkıver.

Bu kibre nazar kılsan yok vefası,
Zahmettir nereye baksan hevası.

Kibir sahibinin nazarı yoktur,
Bu sebepten gönülde nuru yoktur.

Hakk'a giden bir yol vardır gönlünde,
Görmez onu, yabancıdır elinde.

İyi bil, Hak yolu gönlünde sırdır,
Bütün özellikler gönülde birdir.

Her kim ki o gönlün dışında kala,
Nasibi kaptırıp eli boş kala.

Gönül eri bilir gönül haberin,
Gönüllerin içinde cümle varın.

Vefa: Dostluk ve sevgide devamlılık.

Nazar: Bakma, bakış.
Heva: Heves, arzu. Akıl ile olmayıp nefs ile olan istek.

Yazık, bütün ömrün eyvaha vardı,
Büyüklenmek, seni yoldan ayırdı.

Büyüklenmek ne ki ona uyarsın,
Ümit kesme, bir gün Hakk'ı duyarsın.

Daim sana bakıp seni görürsün,
Mağrur olup senden haber verirsin.

Bu ham düşüncelerde ne bulursun?
Bu huyla bir gün tövbesiz ölürsün.

Tutma o işi ki faydası yoktur,
Özüne bir hüner edesi yoktur.

Hüner gözet ki hünere eresin,
Eren ile yol alıp dostu göresin.

Mağrur: Kibirlenmek, böbürlenmek.
Hüner: Marifet, yetenek.
Eren: Ermiş dini olgunluğa erişmiş kimse.

Kibirli kişiler dosta eremez,
Kibir kendine düşmandır göremez.

Düşmansın sen sana, dostun kim ola,
Bu kötü huyundur sana havale.

Şayet menzile varırsan bu huyla,
Orda gönül dirliğin nasıl ola?

Bu dirlikle nice yoldaş olursun?
Nice ileri geçip baş olursun?

Bu hâl ile kılıç yok arada,
Senin için kılıcı kim yarata?

Bilmelisin sana düşman kim ise,
Bilmelisin dosta kin duyan kim ise.

Havale: Ismarlama, yollama, gönderme.
Menzil: Yolculukta dinlenmek amacıyla durulan yer, konak.
Dirlik: Uyum, Huzur.
Nice: Nasıl.
Yoldaş: Aynı fikirde olanlar.

İyi değildir bu yolda aymazlık,
Çok uzatma, işin var bunca yıllık.

Yazık, kibir işini çok uzattın,
Kendi kendini gönüllerden attın.

Etmedin bir gün gönül pazarını,
Candan dinlemedin dost haberini.

Ne kadar yeleceksin, dünya için?
Bir gün bir şey yapmadın Mevla için.

Tutamazsın, koşma dünya peşinden,
Ecel yol bağlamış, aşamazsın sen!

Şu beş günlük ömür, bu harca yetmez,
Sağır mı kulağın niçin işitmez?

Aymazlık: Başıboşluk, çevresinde olup bitenlerin farkına varamama durumu.

Yelmek: Birşeyin peşinde koşturmak.
Mevla: Yaratıcı, Allah.

Kibir geldi, seni karartıp gitti,
Ecel atı yörüktür, gelip tuttu.

Sen seni hiç bilemedin, ne yazık!
Nasıl kulsun ki edemedin kulluk.

Eğer sen kulsan o hâlde beyin hani?
Dileğin ne vakte dek tutar seni?

Ne aklın var senin ne de delisin,
Ne burda diri ne kabrde ölüsün.

Ey bîçare, bu nasıl dirlik böyle?
İçin dopdoludur şirk ve şüpheyle!

Madem bir şüphen yokmuş inanaydın,
Bu gaflet uykusundan uyanaydın.

Yörük: Çok yürüyen, yüğrük.
Biçare: Çaresiz.
Şirk: Allah'a ortak koşmak.
Gaflet: Dikkatsizlik, dalgınlık.

Arzu ve kibir nice tutar seni?
Ölüm evreni bir gün yutar seni!

Kibr ve arzuyla ne yapıp edersin?
Ecel eli uzun, nasıl gidersin?

Ömür borcunun vakti bir gün ere,
Ecel, varlık harmanın yele vere.

Bu vade ermeden gel bir gözün aç,
Arzu ve kibir yolundan beri kaç.

Beş günlük ömür için geri dönme,
Şu fani dünyanın nakşına kanma.

Senin gibi bin er aldattı dünya,
Göster şimdi, kimindi bunca bina?

Evren: Büyük yılan, ejderha.

Fani: Ölümlü.

Çok hızlı davran ki ütülmeyesin,
Kibir tuzağına tutulmayasın.

Kibrin öğüdünü tutarsan eğer,
Biçemezsin tevazuya bir değer.

Kibirlinin yeri Siccîn içinde,
O yüzden olmadı hiç din içinde.

Din yolu tutanın Siccîn nesidir?
Kin ve kibir ehlinin din nesidir?

Bana inanmazsan hâlin göresin,
Şu ömrü, kibirle yele veresin!

Şimdi akıldan medet iste, yürü!
Esir olmuşsun bunca yıldan beri.

Ütülmek: Yenilmek, elindekileri kaybetmek.
Tevazu: Alçakgönüllülük.
Siccîn: Cehennemde bir vadinin adı.
Medet: Yardım.

Akıl, adaletli aziz kişidir,
Bunalana medet onun işidir.

Seni çok beladan kurtara akıl,
Mutluluk yoldaşın olsun, ay ve yıl.

Geldi Akl'ın yanına mahcup olmuş,
Gözleri kaygıdan yaş ile dolmuş.

Kendine gelip de selam veremez,
Ateşe düşer yolunu göremez.

Geçti nice zaman saydı yerinde,
Geçirdi ömrü nefsin pazarında.

İşit şimdi akıl ne söyler ona:
"Sakın, tevazu taliptir canına!"

Aziz: Saygıdeğer.

Nefs: 1. Öz varlık, kişilik. 2. İnsanın yeme içme vb. ihtiyaçları bütünü.

Sözü bitmeden tevazu göründü,
Kibir onu görüp yüz geri döndü.

Kılıç çekip gelir, yer alçağından,
Kibir onu görüp kaçtı dağından.

Dağı ovayı doldurdu bir feryat,
Kimine Cennet kimine Arasat.

Tevazu kibr'in üstüne at sürdü,
Kibir baktı, bir eri bin er gördü.

Âsî kibir, hiç bırakmadı işi,
Dağ başını tutup geçirdi kışı.

Bu tevazu, bir ırmak olup aktı,
Belli ki derdi denize varmaktı.

Arasat: İslamiyet'e göre, kıyamet günü bütün ölülerin toplanacakları yer. Mahşer yeri.

Ne kadar kuvvetli olsa da pınar,
Varamayıp denize, yere sızar.

Su akıp başka bir suya karışır,
Su suyu bulup denize erişir.

Denize kadar ırmak idi adın,
Gerisini bırak, denize daldın.

İnci muhal değil, deniz olana,
Ya altın niye muhal olsun ona?

O denizde ne acayiplikler var,
Ancak halka gizli, sana aşikâr.

Her bir dalgada bir damar bulasın,
Yakut, inci ve mercanlar bulasın.

Muhal: Mümkün olmayan, imkansız.

Aşikar: Açık, apaçık, belli, meydanda olan.

Budur sermaye o bahre dalana,
Arı dirlik gerek cevher bulana.

Yendi tevazu yüz bin çevik eri,
Zapt etti tüm kara ve denizleri.

Tevazu edeni define bekler,
Yüce yer gözeten derde dert ekler.

Tevazuyla varsan meydan senindir,
Cevher senden çıkar, maden senindir.

Tevazudur yeri göğü götüren,
Yedi kat yerden aşağı duran.

Tevazu üzeredir gök ile yer,
Öveceksen tevazuyu övüver.

Bahr: Deniz.
Arı: Saf, temiz.
Tevazu: Alçakgönüllülük.
Zapt etmek: Çevirmek, ele geçirmek.
Cevher: Değerli taş, elmas.

Devlete ulaşır tevazu olan er,
Ona kim yetişir, uzayıp gider.

Tevazu yürüyüp âlemi aldı,
Ki her ne var ise ona kul oldu.

Gizlenip kibr eri görünmez oldu,
Artık yüksek bir yere binmez oldu.

Tevazuyla kanaat hoş yâr oldu,
Neyi istersen orda var oldu.

Tekrar şenlendi şehr ile vilayet,
Dostumuz şad oldu, düşmanımız mat.

Casus gidip akla haber iletti,
Gör tevazuyu, kibre neler etti.

Yâr: Sevgili, arkadaş.
Şad olmak: Sevinmek, mutlu olmak.
Mat: Yenilgi, mağlubiyet.

Kardeş, eline ne geçti, gör kibri,
Diri kurtulmadı bin erden biri.

Akıl bunu işitip çok sevindi,
Muştuluk verip hemen tahttan indi.

O devlet sahibi akla şükretti,
Aklı erer ve bilirdi devleti.

Eğer devlet gerekse akla danış,
Meşveretsiz başa varmaz hiç bir iş.

Gel, bilgini unut sen, uslu isen,
Saadettir sana her ne huylu isen!

Yunus tevazuyu çok beğendin sen,
Bu yüzdendir aşk makamına geçmen.

Muştuluk: Sevindirici haber getirene verilen armağan.

Meşveret: Bir konu hakkında danışma.

Farizadır sana, sen seni sakın,
Kim ola sencileyin sana yakın?

Halk içinde yüzünü yere bırak,
Bu durum kibir ehline çok uzak.

Hatadır, her işini uygun sanma,
Sebil ol herkese, bir dem usanma.

Fariza: 1.Allah buyruğu (Hac farizası). 2.Yapılması gereken ödev, görev.

Sencileyin: Senin gibi.
Sebil: Parasız, karşılıksız.

ÖFKE VE GAZAP DESTANI

Gel, şimdi söyleyeyim öfke haberin,
Tek tek göstereyim, gönülde yerin.

Öfke der: "Ben herkesten yegâneyim,
Bunca hüner içinde bir taneyim!

Kimse duramaz ki karşımda benim,
Hışmla denizi ateşe veririm.

Nereye varırsam başlar kesilir,
Kime öfkelensem o vakit ölür.

Var mıdır bencileyin cana kıyan?
Yoktur benden başka merdane kıyan!

Bana karşı gelemez yaratılmış,
Benimle bir an hemdem olmak, zor iş!

Gazap: Öfke.
Yegâne: Biricik, tek.
Hışm: Öfke, kızgınlık.
Merdane: Mertçe, erkekçe.
Hemdem: Dost, arkadaş.

Benim hünerimle kim birlik olur,
Ecel evine girmeye yol bulur.

Benim işimi başaramaz felek,
Benim yolumda yürüyemez melek.

Gözüme yüz bin er zerre görünmez,
Yüz bin aslan bana pire görünmez.

Öfke derler bana, bir bahadırım,
Düzen bozmaya her yerde hazırım.

Nereye basarsam orda ot bitmez,
Her nereye varsam, orda dert bitmez.

İşitenler kaçar benim sözümden,
Ben bile korkarım kendi özümden.

Felek: Dünya, âlem.
Zerre: Çok küçük, ufacık.

Bahadır: Savaşlarda gücü ve yılmazlığıyla üstünlük kazanan kimse.

Sakın bana uyup da gafil olma,
Sözümü tutup da imansız ölme.

Sanma el içindir benim kılıcım,
Bana da keskindir benim kılıcım."

Kim öfkelense imanı gider,
Sana iman lazımsa onu gider.

Öfke geldiğinde iman ne olur?
Oda düşüp yanar, ya can ne olur?

Öfke işi küfür ve dalalettir.
Allah korusun farklı bir halettir.

Nerde göremezsen orda yol vurur,
Nerde harap yer varsa orda durur.

Od: Ateş.
Dalalet: Sapınç, sapkınlık, doğru yoldan ayrılma.
Halet: Durum.

Onun hâlleri, hâle benzemez hiç,
Zevali, bir zevale benzemez hiç.

Emin olanlar onun fitnesinden,
Ne ölümden çekinsin ne de sinden.

Cihanda onun benzeri bulunmaz,
Onun hile ve tılsımı bilinmez.

Baksan bir kişiye suretâ sakin,
Ne sıfat olduğunu ne bilirsin?

Boynunda tespihi elinde asa,
Çöp incinmeye, yola öyle basa.

Bir bakarsın ansızın çıkagelir,
Tespih kırıp imame yıkagelir.

Zeval: Sona erme, ortadan kalkma.
Sin: Mezar, kabir.
Tılsım: Sihir, büyü.
Sûretâ: Görünüşte.
Asa: Baston.
İmame: Tesbih başlığı.

Asayı kırıp koparır bir kavga,
Hiç yüzü yok ki bir kimseye baka.

Sual ettim: "Sofi bu ne hâldir?
Senin gibi kişiye bu muhaldir!"

Özür diledi ki: "Ben bir kişiyim,
Filan derler bana filan eşiyim."

Bilirim onu itaati yoktur,
Halk içinde iyi sıfatı yoktur.

Benim gibi kişiye hürmet etmez,
Cevap verir bana, öğüt işitmez.

Ben ona vurdum, o yakamı tuttu,
Bana karşı gelip Hakk'ı unuttu.

Sofi: Dini bilgisi çok olan.
Muhâl: Mümkün olmayan, imkansız.
İtaat: İnanç.
Hürmet etmek: Saygı duymak, boyun eğmek.

Ne diyeyim, ele geçirip onu,
Hükmetmiş hep ona öfke divanı.

Kendini koyup başkasını sınar,
Yolda doğru giden kişiyi kınar.

Yakın yerdedir, öfkeden sakın,
Öfke unutan, sarhoşudur Hakk'ın.

Kişi kendinden geçmezse yâr için,
Sapmıştır ona bir şey demeyesin.

Her kimin dosta kullukta eli yok,
Öfke kapmış onu, ağzı dili yok.

Arı tut evini, çıkagelir yâr,
Yârin gelmediği ev neye yarar?

Divan: Buyruk, hüküm.

Yâr: Allah.
Arı: Temiz.

Arı dirlik gerekir dost elinde,
Öfke ve kin engeldir, yâr yolunda.

"Dost ne zaman gelir?" diye hazır ol,
Evine çeki düzen ver, nazır ol.

Gururla oturma dost döşeğinde,
Daim ayakta dur, yâr eşiğinde.

Gafil olma evine hırsız girer,
Ağır uyursan duvarı deler.

Ev sahibi uyur, hırsız sevinir,
İşi tez tutar sanır ki uyanır.

O kadar geldi, uyanmadı o kul,
Belli bildi ki çok kolaydır bu yol.

Nazır olmak: Yol gözlemek, beklemek.

Gafil: Çevresinde olup bitenlerin farkına varmayan (kimse).

Ne vakit gelse bildiğini işler,
Kiminde oturur kiminde kışlar.

Hırsız gelince ıssız olsa hane,
Girip çıkar, gelir çok kolayına.

Sen nerdeydin? Evini hırsız aldı.
Yer içer oturur, ev onun oldu.

Sen dışarda hırsız içerde ne hoş,
İşin ucu, gösterir yakında baş!

Bu hâlin ne senin, zulmet içinde?
Daha ne uyursun gaflet içinde?

Öfkeyle geçirdin aziz ömrü sen,
Daim zulmettesin bu huy yüzünden.

Zulmet: Karanlık.
Gaflet: Çevresinde olup bitenlerin farkına varamama durumu.

Daim: Sürekli, devamlı.

Öfken gitmez de kalırsa iyi bil,
Canı o damardan alır Azrail.

Kurtarmaz elini yüzünü yuman,
Hak'tan korkmazsan boştur, aşr okuman.

Değil öğüdüm, kusur bulmak için,
Sana bütün nasihatim, hak için.

Riyayla örünce dış duvarını,
Hırsızlar aldı, içteki şarını.

Dışında sarık, tespih ve seccade,
İçinde zünnâr bağlı, can belinde.

Bezedin dış yüzünü, için harap,
Hiç kimse beğenmez, nedir sebep?

Aşr: Kur'ân-ı Kerim'den on âyet miktarlık kısım.
Yummak: Abdest alma.

Riya: İkiyüzlülük, özü sözü bir olmamak.
Şar: Şehir, kent.
Zünnâr: Puta tapanların, papazların bellerine bağladıkları örme kuşak.

Böyle giderse hâlin nasıl olur?
Hiç iyi bir işin yok, lafın boldur.

İşe yaramaz bu dış ibadetin,
Arı olmaz ise gizli sıfatın.

Senin bâtın evini hırsız aldı,
Şu zâhir amelin dışarda kaldı.

Senin için şudur hepsinden evla,
Kulluğun gizli olmalıdır dostla.

Şu hâlde bu iş nasıl başa yeter?
Sultan buyruğunu tutmadın meğer.

Ölümdür, şahlar önünde utanman,
Zerre suçun olsa orda kırk batman.

Bâtın: İç yüz, iç.
Zâhir: Suret, dış yüz, görünüş.
Amel: İş, eylem.
Evla: Daha iyi.
Şah: Allah.
Batman: Bir ağırlık ölçüsü (8 kilo).

Hele beri gelin, tanış olalım,
Nere tenhaysa orayı bulalım.

Ey uslu kişi, sen bir haber ver,
Nerde bizim için gizlenesi yer?

Ben yeri göğü gezdim bulamadım,
Ne var hilalsem, bedir olamadım.

Usandım ben bu hesaptan sayıştan,
Gerekse hesapla sen yeni baştan.

Bu gafletle nasıl olur bu dirlik?
Ya bu amel ile olur mu birlik?

Ömrün geçti bir amel eylemedin,
Bir sözü edep ile söylemedin.

Bedir: Dolunay, ayın on dördü.

Edep: Terbiye, utanma duygusu.

Söz bir başka gerek Sultan katında,
Çabuk olmak lazımdır hizmetinde.

Ne dem, bir sipahi çekse işten el,
Olur, sultanının kulluğunda kul.

Ne nasihat vereyim gayrı bundan,
Kulum demesin, kulluğu unutan.

Eğer kul olursan sermaye yeter,
Ne saadet, yedi kat gökten üter.

Tamam olsa işin yer gök senindir,
Her neyi dilersen dilek senindir.

Bu âlem cismine, can sen olasın,
Sensiz olmaya bir yer, sen dolasın.

Dem: Zaman, devir.
Gayri: Artık, bundan böyle.
Ütmek: Oyunda yenmek, kumarda kazanmak.

Günleri geçirip yapmadın bir iş,
Vehim ve şüpheyle geçti yaz ve kış.

Bu nasıl devran, onda rahle kurdun?
Aşr ayeti okurdun, yolda durdun.

Bunca yıldır ilim ve amel için,
Bu kapıdasın bu mu birikimin?

Acep sana yol niye yok içeri?
Kimse demedi mi sana;"Gel beri?"

Sözlerim kendimedir nükte değil,
Bilin can birdir, ikilikte değil.

Vah ona ki geri kala bu yoldan,
Çalış ki kurtulasın sen bu hâlden.

Vehim: Kuruntu.
Devran: 1. Dünya. 2. Kader, talih. 3. Zaman, çağ.

Rahle: Üzerinde kitap okunan, yazı yazılan, bazıları açılıp kapanabilen alçak, küçük masa.
Aşr Ayeti: Kur'an-ı Kerim'den on ayet.
Nükte: Mizahi söz.

Gaflettir bizi bu hâlde koyan,
Nasıl gafil olur bu hâli duyan?

Evi süpürmedim, kim gelir bize?
Süpürgeci yok, kim gelip de düze?

Bunca ihmal edilmiş bu haneye,
Kim çağıra dostu: "Bize gel!" diye.

Niçin geçmez acep yol bu aradan,
Öfke aldı yolu, bil her yöreden.

Çok zamandan beri öfke yol almış,
Kimse izlememiş gizlide kalmış.

Akıl casuslara söyler divanda:
"Gidip bulun dirlik düzen ne yanda?"

Gaflet: Çevresinde olanların farkına varmama durumu.
Gafil: Çevresinde olup bitenlerin farkına varmayan (kimse).

Divan: Padişah yahut vezir başkanlığında devlet işlerinin görüşüldüğü yer.

Dedi casus dirlik hâlini ona:
"Öfkeden dağılmıştır dört bir yana!"

Casus o dem akıl katına vardı,
Olan biten her şeyi haber verdi.

Hiç haber kalmadı akla ulaştı,
Öfkeyi tutma işi başa düştü.

Akıl düşünüp tartıp verdi haber,
Buyurdu çavuşa toplandı asker.

Bunca dem, söylenen belli divanda,
Öfkeden yüz şikâyet gelir günde.

Sabır nerde? Öfke gelince birden,
Dirlikle düzenlik bozulmuş hemen.

Dem: Zaman, dönem.

Buyurur: "Sabır hemen tutsun onu,
Şehri harap etti onun ziyanı!"

Çıkageldi huzura sabır, o dem,
Tut öfke katlinde İbrahim Edhem.

Görülmez oldu öfke, izi yoktur,
İzden geçtik, izinin tozu yoktur.

Bu kez gördüm, düzenlikle dirlik hoş,
İçip aşk şarabın, olmuşlar sarhoş.

Sabır, dünyada kimin olsa yâri
Her lahza zevk ü safa olur kârı.

Sana can feda, ey sabır iyesi!
Sabırdır benim canımın gıdası.

İbrahim Edhem: İslam büyüklerinden.
Aşk şarabıyla sarhoş olmak: Allah sevgisiyle kendinden geçmek.
Lahza: Zamanın en kısa parçası, an.
Safa: Huzurlu, rahat.
İye: Sahip.

Sen ne zaman bu sabr ile olursan,
Seninle hoş safa bulur o mekân.

Yunus işin sabırla kolay olur,
Sabreden kişi özge bir mülk bulur.

Özge: Hususi, özel.

SABIR DESTANI

Dinle, söyleyeyim sabır hâlini,
Cümle âlem sabra verdi malını.

Tüm bozgunculara mat eder sabır,
O sebepten mutluluk ihsanıdır.

Sabrın her yerde iyiliktir işi,
Dayim azad eder yâd ve bilişi.

Sabırlının devleti dayim kalır,
Sabredenin nasibi fazla olur.

Duydun Yûsuf'u kuyu içinde vay,
Sabırla beklerdi kuyuda o ay.

O kuyu ne kadar derindir bilmez,
Çağırsa sesi dıştan işitilmez.

Mat etmek: Yenmek, galip olmak.
İhsan: Bağış.
Azad etmek: Köleye özgürlük vermek.
Yâd: Hatırlamak, bahsetmek.
Bilişi: Bildik, tanıdık.

Çağırdı, ses gitmeyince dışarı,
Vazgeçti bu işten bağırmaz gayrı.

Yukarı bakar, kuyu ağzı uzak,
Aşağıdaki yeri taş ve toprak.

Dedi: "Ya Rab, bir suç işledim ki ben,
Başıma bu iş geldi durup dururken.

Kabrim buysa nereye varırım ben?
Sabretmezsem nasıl başarırım ben?"

Böyle der, gözü yukarı bakardı,
Gözyaşı durmaz sel gibi akardı.

O anda aklını başına derdi,
Başka yeri bırakıp sabra girdi.

Dermek: Bir araya getirmek, toplamak.

Ulu sabırla yüce devlet buldu,
Cümle hâli, sabırla güzel oldu.

Bu hâldeyken kuyuya kova indi,
Görüp onu Yûsuf, o dem sevindi.

Tutundu kovaya çektiler onu,
Dedi: "Geldi işte devlet nişanı!"

Çektiler onu kuyudan dışarı,
Müjdeler ona ki başara sabrı.

Gör ki sabırla Yûsuf neye erdi,
Sabır acısıyla helvaya erdi.

Sabır neyse sabırlı bilir yine,
Bakmaz sabırsız onun dediğine.

Sabır sahibi olan Arşa çıkar,
Zira sabr içinde türlü hüner var.

Sana güzel sabır gerekir her hâl,
Ağuyu sabır ile yaparlar bal.

Sabır gerek sana her hâl içinde,
Kalır sabırsız, çene çal içinde.

Her kimde ki var ise sabır hâli,
Sabır üzre olur cümle ameli.

Her şeyi bırak, sabır evine gir,
Sabır evinde cümle erenler bir.

Nebi ve veli yolu, sabra uğrar,
Sen de varmak istersen sabırla var.

Arş: Gökyüzünün en yüksek yeri.
Ağu: Zehir.
Nebi: Peygamber.
Veli: Allah'ın sevgili kulu, eren.

Sabır gözet sabır, aziz olursun,
Sabır gözetirsen mânâ bulursun.

Sabırsız kişilerin dirliği ham,
Sabırla iyiye gider serencam.

Nasihat istersen sabırdan işit,
Onayım der isen sabrı meslek et.

Sabır, ne işin var ise bitirir,
Seni ulu saadete götürür.

Emanettir sana bırakma sabrı,
Sabırla bulursun Miraç ve Tûr'u.

Sabırla vardı o Mirac'a varan,
Diri iken ölür sabrı başaran.

Serencam: Başa gelen bir durum veya olay, serüven.
Onmak: Düzelmek.

Miraç: Peygamberimizin göğe çıktığı(Allah'ın huzuruna) gece.
Tûr: Hazreti Musa'ya Allah'nın tecelli ettiği dağ.

Yunus eğer sadık isen gir sabra,
Yiğit ona derler ki sabra gire.

Sabredende kalmaz öfkeden eser,
Kötü huydan kurtulur sabreden er.

Sabır gözetsin devlet dileyenler,
"Bil ki Hak, sabredenlerle beraber"

Sabırla hâlin güzel olur gayet,
Gelir sabredene Hak'tan inayet

Yol çok emindir diye gafil olma,
Harami çoktur düşersin pusuya.

İnayet: İyilik, kayra, atıfet, ihsan, lütuf.

Harami: Eşkiya, haydut.
Pusu: Tuzak.

HASET VE CİMRİLİK DESTANI

Eğer dinlersen diyeyim nasihat,
Sakın, hasetle cimrilikten gayet.

Evvelden beri bu iki serasker,
Yürüyüp her yerde bildiğin işler

Yol keser sakın, cimrilikle hased,
Kurtarsın seni bunlardan o Ahad.

Hasetçi hasta geçirir her anı,
Teni sağlamdır, dertle inler canı.

Kendi ziyanından kendisi kaçar,
Şer tohumunu çorak yere saçar.

Yaptığı her iş kendisine ziyan,
Var mıdır kendisine böyle kıyan?

Haset: Kıskançlık, çekememezlik.
Serasker: Komutan.
Ahad: Bir olan Allah.
Ziyan: Zarar.
Şer: Kötülük.

Hep şeker yese bile tadı yoktur,
Tatlı dirlik içinde adı yoktur.

Hasetçinin eli ermez bir işe,
Kime kuyu kazarsa kendi düşe!

Diyeyim de bil cimri hâlini sen,
Yediği şeyi sakınır kendinden.

Kendi kazancını kendine vermez,
Elleri bağlıdır yemeğe ermez.

Nedir bu durumun ey yararsız can?
Yoktur bir gayretin ey kararsız can!

Bir bak ne hâldedir, canın ve cismin,
Nasıl birisin sen ya nedir ismin?

Dirlik: Uyum, huzur.

Bu ne kavrayış bu ne kısa nazar?
Olmadın bir dem kendi kendine yâr.

Âkil olman imkânsız, cimrisin sen,
Sanma alkış alırsın bir kimseden.

Dünyayı sevme, arta kalır senden,
Gelip sonunda düşman, alır senden.

Süleyman gibi malik olamazsın,
Şu bir gerçektir, burda kalamazsın.

Tutalım sendin mülkün Süleyman'ı,
Bu mülk temelsizdir Süleyman hani?

Cimri olmak seni Hak'tan ayırdı,
Gayretin himmetin nereye vardı?

Âkil: Akıllı, aklı başında.
Malik: Bir şeye sahip, bir şeyi olan.
Himmet: Gayret, çalışıp çabalama.

Kişi hasetlikten ne fayda görür?
Layık olduğun şeyi Allah verir.

Ne neye gerek, bilen odur yeğrek,
O kâdirdir verir, kime ne gerek?

Sen kendi nasibine nazar eyle,
Ona göre hazırlan hazer eyle.

Zekâtsız sürü ve sadakasız mal,
Verilmesin kimseye böyle bir hâl.

Bana inanmazsan sen kendin izle,
Benim dediğimi kendinde gözle.

Dememe gerek yok işte amelin,
Nişanı odur ki bağlanmış elin.

Yeğrek: Daha iyi, daha üstün.
Kadir: 1.Değer. 2.Allah'ın 99 isminden birisi.
Nazar: Bakış.
Hazer: Sakınma. Korunma.
Amel: İş.

Suçsuz bir kişinin bağlanmaz eli,
Dolaşmaz ayağına öz fiili.

Suçunu bilmiyorsan bildireyim,
Hırsızı tutup eline vereyim.

Hırsıza yoldaş olan verir başı,
Çok düşürür seni hasetlik işi.

Kim ederse yoldaşına hıyanet,
Bulsun vardığı her mekânda lanet.

Bilirsen gerçek yoldaşın olanı,
Doğruya varıp kurtarırsın canı.

Doğruluk ehline cimrilik ermez,
Haset eden kibrinden bunu görmez.

Öz fiil: Kendi yaptığı.
Haset: Kıskançlık duyusu.
Hıyanet: İhanet, aldatma.
Ehil: Yetkili, bir işi iyi yapan.

Hasetçinin her yerde belli pazarı,
Hiç bir dem gitmez onun gönül darı

O sebepten hayatı gam içinde
Bin kez helak olur, bir dem içinde

Yıl on iki ay onun şadlığı yok,
Yese de yemese de kaygıyla tok.

Ne derse desin havsalası dardır,
Ne kadar dar dense bin daha vardır.

Hasetçi huzur bulamaz bu yüzden,
O şimdi nerededir? Çok yaşa sen!

Yoktur hasetlikten hasede bir kâr,
Gönül dışına düştü neye yarar?

Helak: Mahvolma, ölme.
Şadlık: Mutluluk.
Havsala: Zihnin bir şeyi kavrama derecesi, anlayış, akıl.

Hasetçiyle cimri sayışta değil,
Bunlar reddedilmiştir işte değil.

Bunların birliğe ikrarı yoktur,
Her ne olursa olsun arı yoktur.

Padişah heybetinden korkusu yok,
Kimse beğenir bir huyu husu yok.

Nereye varsa halk ürker sözünden,
Hiç bir kimse yarar görmez özünden

İyi bilin onu, âdem değildir,
Ezeldendir haber, bu dem değildir.

Cimri bir kişinin nazarı olmaz,
Haris emeli çoktur arı olmaz.

İkrar: Açıkça söyleme.
Arı: Saf, temiz
Padişah: Allah.
Heybet: Ululuk, görünüş saygınlığı.
Huyu husu: Yaratılış, tabiat, karakter.
Haris: Açgözlü.

Cimrinin gözlerinde ibret olmaz,
Hiç kimseye bunlardan himmet olmaz.

Sultan ganîdir, cimri bunu görmez,
Biter diye elin bir şeye sürmez.

Nimet tükenmez durdukça Cihan,
Bir tane bile eksilmez hiç bir an.

Nice yıldan beri o nimeti yer,
İkilikten geçip de demedi bir!

Her gün yeni sofra indirir yere,
Yeni giysi verir yeni erlere.

Yeni sabah, yeni akşam, yeni hâl,
Yeni devran, yeni dem, yeni visal.

İbret: Kötü bir olaydan alınması gereken ders.

Sultan: Allah.
Ganî: Zengin.
İkilik: Şirk.
Visal: Kavuşma.

Yeni dirlik, yeni nasip, yeni gün,
Yen tertip, yeni iş, yeni düğün.

Yeni kadeh, yeni mey, yeni meşrep,
Yeni aşk, yeni meclis, yeni şarap.

Gör ne kadar cömerttir âlem şahı,
Rahm eder işitip bendeki ahı.

Cimri olan erin haşri Karun'la,
Onun gibi o da tapınır mala.

Diyeyim dinle Karun'un hâlini,
Verdi imanı vermedi malını.

Karun'un malı için buyruk indi,
Zekâtı vermeyince dini döndü.

Mey: Şarap
Meşrep: Yaradılış, huy, karakter, mizaç
Şah: Yönetici.
Rahim: Acıma, esirgeme.
Haşr: Dirilme, diriliş.

"Verememem!" deyince yer yuttu onu,
Topuğundan dizine geldi canı.

Feryat edip dedi: "Bırak vereyim,
Boynumdaki vebali gidereyim!"

Yer, işitip Karun'dan bu cevabı,
Gerçek sandı bunu, kesti azabı.

Yer bıraktı, zekâtı hazır etti,
Kıyamadı vermeye canı gitti.

Dedi ki: "Gidince benden bunca mal,
Kalmaz yeryüzünde yürüyecek hâl.

Bu mallar eksilince ölürüm ben,
Nasıl dayanayım gözüm görürken!"

Vebal: Şiddet, ağırlık, azap, günah.

Zekâtı vermeyince döndü bahtı,
Bu söz üzerine yer, tekrar yuttu.

Tutup yuttu onu beline değin,
Verir şimdi ona kendi dileğin.

Gördü Karun, evren değil sureti,
Dayanamaz bu işe azap katı!

Bağırır: "Bir kez daha bırakın beni,
Böyle olurmuş göremedim sonu!"

Şart eyledi ki zekâtı verecek,
Kararsızlık halini giderecek.

Bırakınca yer, tekrar bozdu ahdi,
Vay o zata ki, o darbeyi yedi.

Baht: Şans, talih.
Karun: Cimriliği yüzünden, mal ve servetiyle yere gömülen lanetli kişi.
Suret: Yüz.
Azap: Çile.
Ahd: Antlaşma, sözleşme.

Pişman olunca yer bir daha tuttu,
Boğazına kadar Karun'u yuttu.

Gel bak Karun'a nasıl feryat eder,
Kalbin katılığından imdat eder.

Gömüldü yere boğazına dek,
Malı veremedi, canı verecek.

Katılık eyleyip işi uzattı,
Mal, gözünün önünde yere battı.

Malın ardından kendisi de batar,
Yer her gün onu, boyu kadar yutar.

Kıyamete dek yutacak onu yer,
Bak şimdi ona, kıyamet ne eder!

Ateşten zincir yaparlar malını,
Cümle âlem görür onun hâlini.

Bu ateşli zincir boynuna düşer,
Kul, köle, avam, has hep ona koşar.

Mahşer halkı diye, görüp bu hâlde:
"Şu boynu zincirli kalmış vebalde!"

Zekâtı vermeyenin hâli budur,
Boynuna zincir olur malı budur.

Çaresi yok, cimri görünce onu,
Geçip boynuna dar olur cihanı.

Zenginlikten cimriye ne fayda var
Yüz bin mal ile yoksul gibi yaşar.

Avam: Halk.
Has: Seçkin kişiler.
Mahşer: Toplanma yeri.
Vebal: Günah.

Kişinin zenginliği malla değil,
Çok zengine yoksul diye gül ha gül!

Cimrinin gönlünü yıldırım vurdu,
Onun dört yanını karanlık sardı.

Hak'tan mühür vuruldu himmetine
Kim gelip dinlenir onun katına?

Bin nasihat versen kar etmez ona,
Dilini tutmaz, küfreder boyuna.

Kendi dahi âciz kendi özünden,
Kimse şad olamaz onun yüzünden

Kendinin kendiyle yoktur hesabı,
Meğer yok âhiretten açık bâbı.

Âciz: Zavallı **Bâp:** Kapı,kısım.

Kimseye demez yol nereye gider,
O, "belâ" deminde "lâ!" demiş meğer.

Belâ nedir lâ nedir onu bilmez,
Bunlara yaraşır hiçbir iş kılmaz.

Cimri her nerde olsa Karun'ladır,
Şüphe yok ki sonu mutlak beladır.

Kim ki Hak yolundan dışarı çıkar,
Tutup kendi boynuna zincir takar.

Cümle cimrilerin işi bu olur,
O azap ile cehennemde kalır.

Kimin cimrilikle biline hâli,
Yok, ateşten kurtulmaya mecali.

Belâ: Evet. Cenabı Hakk'ın ezel meclisinde ruhlarımıza hitaben: "Ben sizin Rabbiniz miyim?" diye sormasına karşılık ruhlarımızın hep birden "bela!" yani evet demesine atıf yapılıyor.

Lâ: Hayır.
Mecal: Güç, kudret.

Özünü bilmeye kimin kadri yok,
Gözleri kördür onun nazarı yok.

Olsa cimri ilim, hüner sahibi,
Sakınır onu bir nazar sahibi.

Ta cimrilikten kurtulsun da o kul,
Açılsın ona Hak'tan yana bir yol.

Gelip akl önüne yüz yere koydu,
İşlemişti ona cimrilik odu.

Söz aldı ki, anlatsın durumunu,
Akıl kulak tutup dinledi onu.

"Gamım çoktur kaygı çekerim dâyim,
İsterim cimrilikten kurtulayım.

Kadir: 1.Değer. 2.Allah'ın 99 isminden birisi.

Akl: İlim, irfan.
Dâim: Sürekli.

Ömür geçti, yazık ki geç uyandım,
Bu dünya bana baki kalır sandım.

Dilerim ki edesin bana feryat,
Bu zulüm görmüşe edesin imdat!"

Dinle şimdi akıl ona ne söyler:
"Hasetten el yıkar bize gelen er."

Akıl bir kişidir Allah'a bakar,
Uyarsan akla uy, cimriliği yakar.

Onun huzurunda dilekler makbul,
Makbul olur kim olursa ona kul.

Akıl der; "Beri gel, gözlerini aç,
Cömertlik nerde ise o yana kaç.

Baki: Ölümsüz.
Feryat: Ağlayış, inleyiş, yardım.
Zulüm: İşkence, azap.
Makbul: Layık, hoş.

Götürsün cömertlik tutup elini,
Göresin yordamınca Hak yolunu."

Söz bitince cömertlik geldi hemen,
İyilik, attı peçeyi yüzünden.

O dem bütün malını yağmalattı,
Bu dünya leşini ardına attı.

Gördüler ki o leş dışarı düştü,
Cimriler it gibi ona üşüştü.

Çekiştirip onu it gibi yerler,
"Dünya leştir, talibi de köpekler!"

Cömert kişilerin dünyası terktir,
Lakin Allah'a imanları berktir.

Yordam: Yöntem.
Berk: Sert, katı, güçlü.

"Dünya leştir, talibi de köpekler!": Hadis, Hz. Muhammed'in sözü.

Sevmez dünyayı er oğlu erler,
Baki hayat neyse onu dilerler.

Baki âlem göründü gözlerine,
Oturdu aşkın nuru yüzlerine.

Bu yüzden gözleri Hakk'a açıldı,
Hazineden ona rahmet saçıldı.

Nesi var nesi yok terk etti yola,
Yola böyle çıkanlar Yâr'i bula.

Bin türlü amel bir terke eremez,
Terki olmayanlar Yâr'i göremez.

Cümle evliya enbiya terk buyurur,
Helal, o ki Hakk'a can terki vurur.

Yâr: Allah.
Enbiyâ: Peygamberler.
Evliya: Veliler, erenler, ermişler.

İtibar arayana terk muhaldir,
Bilemezsin ortada bu ne hâldir?

Pek yüce yerdedir dostu görenler,
Nereye meyletsin gönül verenler.

Meyletmez hiçbir şeye gönül eri,
Yâr, terk ve tecritle sever bunları.

Ev bark bekleyerek kim görür onu,
Tam terk etmeyince fani cihanı.

Bu sözle geçti âlemden cömert er
Zira yolun ulusu böyle söyler.

Yüz bin süvariyi bir cömert üttü,
Bu meydan ödülünü alıp gitti.

Muhal: İmkansız, olanaksız.
Meyletmek: Gönül vermek.
Tecrit: Ayırma, ayrı bir tarafta tutma. Tasavvufta varlığa itibar etmeme.
Cihan: Dünya.
Ütmek: Oyunda kazanmak.

Yüz bin dava kılan ona eremez,
Onun zerresini kimse göremez.

Cömert içindir, sekiz cennet süsü,
Derviş için yedektedir gerisi.

Cömert olan kişi cennete bakmaz,
Gönlü, taç, hulle ve huriye akmaz.

Cennetten vazgeçer onu duyanlar,
Huri ve köşk istemez terke uyanlar.

Onun için tecelli vurur ona,
Zerre kadar meyletmez hiç bir yana.

Neye meyletsin tecelli gören er,
Bakacak ondan daha güzel ne var?

Hulle: Cennet elbisesi.
Huri: Cennette yaşadığına inanılan dişi varlık.

Tecelli: Belirme, görünme, ortaya çıkma.

Netsin iki cihanı dosta giden?
Akçe aşktır orda, ey pazar eden!

Şu sermaye bir hiçtir aşk katında,
Varlık hükümsüzdür dost hazretinde.

Cömertlik edersen aşkı alırsın,
Terkin tam olunca aşkta kalırsın.

Cömertlik bedelini aşk bağışlar,
Vardır aşk içinde acayip işler.

Gerekmez aşkta ne sermaye ne mal,
Bir gönülde iki dilek ne muhal!

Boş yere değil senin bu dediğin,
Sen bilirsin ancak ne istediğin.

Pazar etmek: Alışveriş yapmak.

Hazret: Kat, yan, huzur.

Kendi kendinle tanış gör nerdesin,
Kendi bahtına kendin bahanesin.

Seni senden daha iyi kim bile,
Geçirdin ömrünü bu hayat ile.

Nasıl yaşar isen öyle ölürsün,
Bugünkü günündür yarınki günün.

Hakk'ı duyanlara bugün yarın yok,
İşi bugün bitir uzatma artık.

Her kimin hesabı yarına kaldı,
Farz eyle ki balığı taşa saldı.

Sana ne fayda sağlar yarınki iş,
Burda olup bitti tüm alışveriş.

Balığı taşa salmak: Olmayacak işe girişmek.

Şu kişi hâlini yarına koydu,
Eliyle öz başına koydu odu.

Senin Padişahın burada hazır,
Söyle bir, yarınla ne işin vardır?

Gözün görür iken gel Hak yoluna,
Bırakma nefsini kendiliğine.

Niye saklarsın kendini zor vakte,
Niçin yanıp durasın kıyamete.

Bütün çiğ işlerini burda pişir,
Yol uzaktır yükünü burda devşir.

Burda bitmeyen iş orda da bitmez,
Sağır mı kulağın niçin işitmez?

Her kim ki hesabını burda verdi,
Şüphesiz bil ki o Hakk'ına erdi.

Od: Ateş.
Padişah: Allah.
Devşirmek: Derlemek, toplamak.

Cömertler burda duydular bu hâli,
O yüzden sabit oldu Hak visali.

Yunus cömertliğe girdin ise berk,
Söyle şimdi bu yolda neyledin terk?

Aklın başındaysa gönüllere git,
İsyankâr damarlarını teskin et.

Eren öğüdünü bırakma elden,
O kurtarır seni türlü fiilden.

Öğüt tutup bırakma eteğini,
Taç et başına ayak toprağını.

Zannetme ki olur her yerde birlik,
Mutluluktur sana iyi bir dirlik.

Seç de bu dünyada iyi bir yoldaş,
Şu nefsinin çınarı çekmesin baş.

Visal: Kavuşma.
Berk: Sağlam, kuvvetli.
Eren: Dini olgunluğa ulaşmış kimse.
Teskin: Acı, öfke, heyecan vb. duyguları yatıştırma, dindirmeye çalışma.

İFTİRA VE GIYBET DESTANI

Gel şimdi edeyim bir kaç nasihat,
Bu cüzî akıldan sana iyi baht.

Dünya aklına yer, bu ilin dışı,
Cüzî akıl bakar böyle bakışı.

Dostun yüzünden gözünü ayırmaz,
Ondan ayrı bir an bile dem vurmaz.

Dost iline doğru düzen verdi ki,
Dosta kavuşup eylesin dirliği.

Zira dost onunladır her nefeste,
Can kuşu dostsuz durmaz bu kafeste.

Nasihat alırsan sen bu haberden,
Haricîler sürülmelidir şardan.

Gıybet: Başkaları hakkında konuşma.
Baht: Talih, kader.
Cüz'î: Az, azıcık, pek az.
Dem: Nefes, soluk.
Dost: Eserde dost ile Allah kastedilmektedir.
Haricî: İslamın ilk dönemlerinde Hz. Ali'ye karşı çıkan bir mezhep.
Şar: Şehir, belde.

Şehir içre bin eren el bir etti,
Haricîyi sürüp eli bir etti.

Düşman yenilip şehir ele geçti,
Bize hizmet edenler göğe uçtu.

Değme gün işlenirse kinle gıybet
Âkıbet olur sonları melâmet.

Bu yüzden gıybet iyi kadem değil,
Gıybet eden kimse de adam değil.

Çünkü küfre girer gıybet sahibi,
Gıybete verir her neyse nasibi.

Her kimin ki ağzında gıybet ola,
Sorgu sualsiz her yerde mat ola.

İçre: İçinde.
Eli bir etmek: El birliği etmek, birleşmek.
Akibet: Sonuç, son.
Melâmet: Kınama, ayıplama.
Kadem: Uğurlu, iyi iş.
Mat olmak: Yenilmek.

Kişinin hayzıdır ağızda gıybet,
Ki gıybet söyleyen bulmaya rahmet.

Aklın varsa gıybeti bırak ey yâr,
Gıybetten geçenin haznesi dolar.

Şah hazinesinde çoktur mücevher,
Uykudan uyan sözüme kulak ver.

Şu ki o kapıya hacete vardı,
Neyise maksadı onu başardı.

Cimrilik ve gıybetle gider taat,
Etmeli bu ikiliden feragat.

Fani cihandan hep kaçınmalısın,
Hakk'a zıt işlerden arınmalısın.

Hayz: Pislik.
Rahmet: Bolluk, bereket.
Şah: Allah.
Hacet: İhtiyaç.
Taat: İnanç.
Feragat: Kendi isteğiyle vazgeçme.

Gizlidir içerde yüz türlü ahlak,
Kimseye gösterme, yıkamaya bak.

Gerekir pasını kalbin yuyasın,
Layığı neyise onu koyasın

Sakın katran kabına koyma balı,
Ki nazik yerdedir dostun visali.

Tutup tüm damarlarına cila vur,
Ve her birisine bir kulluk buyur.

Nice hâlden hâle düşmen gerekir,
Geçer pek çok rüzgâr aşman gerekir.

Define bulamazsın eşmeyince,
Ya kalp nasıl arınır pişmeyince?

Yumak: Yıkamak.
Katran: Zift.
Visal: Kavuşma.

Define: Hidayet, kötülükten arınma.

Bedduadan kaç, öğüdümü işit,
Öğüt tutar isen defineye git.

Gel, defineyi sana bulduraym,
Sana buldurmayanı bildireyim.

Uzat ki Hayy u Kayyum işine kol,
Hazne kapıcısı versin sana yol.

İnci mücevher alasın hazneden,
Senin ola cümle ocak ve maden.

Var mı defineyi zahmetsiz bulan?
Emeli bırak ileri varırsan.

Arzuyla kim şeker yiye ya da bal,
Pahasını vermeyince ermez el.

Hayy: Daima diri olan Allah.
Kayyum: Ezelî ve ebedî olan, değişmeyen Allah.

Emel: İstek.
Şeker: Dünyevi istekler, zevler.
Paha: Değer, eder, fiyat.

Biri bağlar yükü ucuz şekerden,
Haber alsa idik sana o erden

Şeker için değil sözümün ucu,
Ne yediysem bilir mana bilici.

Olur mana sözü şekerden uzak,
Bulayım der isen şekeri bırak

Şekeri sevme ki Mısır'da biter
Kim neyi severse orda yeter

Neyi seversen çok gözlersin onu
Görünmedi sana şeker cihanı

Bizim elin dağı taşı hep şeker
Dokuz bin kişi her dem onu över

Dünya şekeriyle benzerliği yok
Sebildir herkese orda şeker çok

Göreyim dersen bırak bu cihanı
Öğüdüm tutanın dinlenir canı

Sana göstermeyen gıybet ile kin
Düşmanını dost sanırsın ey miskin

Git dostun haberini şimdi dinle
Ona layık taze bir dirlik eyle

Kin ve gıybet seni uzak düşürür
Tutup haset ateşiyle pişirir

Doğan cümle günün geceye benzer
Ya bu geçen yeni günün neye benzer

Sebil: Parasız, karşılıksız.

Miskin: Uyuşuk, tembel.
Haset: Kıskançlık.

Gözsüzler yer içer dünyayı görmez
Doğar Ay ve Güneş, o Ay'ı görmez.

O yüzden gözlerinde perde vardır
Karanlıkta o hâl içinde kalır.

Kulağı işitir şeklini görmez,
Ona dirlik tadı sırrını vermez.

Onu göstermeyen kin ile gıybet,
Eğer terk etmezsen eder seni mat.

Gözün görmez dersem bana kızasın,
O damardan beni bizzat üzesin.

İçinde çok göz hırsızı var senin,
Yer içer oturur seninle her gün.

Gözün ölü gibi bakar yok nuru,
Özünü görmeyen ne görür gayrı.

Özünü bilmek sana farz oldu gel,
Amel eyle seninle gider amel.

Bıraktın aklı sen seni unuttun,
Kin ve gıybet nedir onu unuttun.

Ne vakte dek görmezsin aç gözünü,
Ateş içine attın sen özünü.

Kişi olunca kendisine düşman,
Ona dost olmak şüpheli o zaman.

Gözü görmez kişi sevgiden uzak,
Dost nerde sen nerde, aç gözünü bak!

Farz: Yapılması zorunlu işler. **Amel**: İş.

Yârini görmezsen o sevgi değil,
Kabul etmezse göz neylesin gönül.

Her sevgi tadını önce göz alır,
O yüzden hasreti gönülde kalır.

Gözü görmez kişinin sevgisi yok,
Şu gözlü kişilerse sevgiyle tok.

Gözdür kıymet biçen her bir nesneye,
Kıymetsiz nesneye kim para saya?

Gözü yok kişi neye kıymet biçer,
Suyu bitmiş kuyudan kim su içer?

Gönül tutuksa göz kördür mutlaka,
Canı armağan etmek gerek Hakk'a.

Kişinin gözü her neye ki bakar,
Gönül iradesiz o yana akar.

Gözü yok kişinin sevmek nesidir,
Gönlü kul eyleyen göz fitnesidir.

Suret gözü değil bu göz dediğim,
Bilirim ben neden ne istediğim

Göz odur kim daim o canı göre,
Vazifedir kula Sultan'ı göre.

Bu baş gözü değil o can gözüdür,
Kimin canı varsa cananı görür.

O yüzden yoksundur can yemişinden,
Gözü alamayan dünya işinden.

Fitne: İnsanların akıl ve kalbini hak ve hakikatten saptıracak şey.

Sultan: Allah.
Canan: Sevgili.

Ulu dirlik gerekir şimdi cana,
Ne dünya âhiret de dâhil buna.

Canı yok kişinin uykusu kanmaz,
Ki canlı parmağın uykuya banmaz.

Gözün açılmadı meğer canın yok,
Bütün damarların uyku ile tok.

Üç yüz altmış damarı uyku aldı,
Kervan gitti, yükün yabanda kaldı.

Ömür geçip gitti, uyandığın yok,
Kin ve gıybet suyuna kandığın yok.

Hâlâ bozulmadı o kin damarı,
Elinde gıybetin harcandı varı.

Yaban: Gurbet, uzak diyar.

Dilersen gıybeti ben bildireyim,
Şikâyet perdesini kaldırayım.

Gördüğünü demek gıybettir mutlak,
Ki perdelilere sabit değil Hak.

Görmediğini demek büyük bühtan,
Kur'an-ı Kerîm'dir böyle buyuran.

Fariza her kişiye kendi sözü,
Bakar kendi yoluna kendi gözü.

Ne vakit göz gönül içinden baka,
Bir zalim de erişir bilin Hakk'a.

Hak sözünden daha güzel söz yoktur,
Hakk'ı duyan kişiler Hak'la toktur.

Bühtan: Kara çalma, iftira.

Fariza: 1.Allah buyruğu. 2. Görev, vazife.

Bırak başka sözü, sen seni izle,
Kendi suçun ile kendini gözle.

Kimse kınanamaz suçu yüzünden,
Sorulmaz başkasının suçu senden.

Benim suçum için sana günah yok,
Senin suçun için bana günah yok.

Eli söyleyen kendini unutur,
Deme başkasına yavuz huyludur.

Söze yol verilmez söylenirse boş,
Söz Hakk'ın sözüyle olur helal hoş.

Ne kadar söylersen sen Hakk'ı söyle,
İzin verilmez başkasına meyle.

Yavuz: Kötü, fena.

Meyletmek: Yönelmek, gönül vermek.

Nice sözün var ise sen sana aç,
Hak ile ol sen kendi gamından geç.

Ne hâcettir sana elin haberi,
Ki farzdır herkese kendi pazarı.

Kendini gözleyen kimseye bakmaz,
Başka iş buyursan o yana bakmaz.

Sözü kes, konuşma gel sen seni güt,
Kınama kimseyi sen işit öğüt.

Kimsenin suçu sana zerre ermez,
Elin yediği sana lezzet vermez.

Sen elin yediğiyle doymayasın,
Hiç kimse için ömrüne kıymayasın.

Hâcet: Herhangi bir şey için gerekli olma, gereklilik.

Gütmek: İdare etmek, yönetmek.

Nice bir âvarelik sende böyle,
Kendinle iki gün kalsan ne ola?

Bir gün olsun kendine sataşmadın,
Bir günlük olsun dağından aşmadın.

Bir an olsun küfrünü yensen ne var,
Seni şerh edip seni ansan ne var?

Avaresin artık elin günün yok,
Kendi kusurunla bir düzgünün yok.

Eğer görse idin kendi amelin,
Kimseyi anmaya kalmazdı hâlin.

Eğer görseydin hazırlık kılardın,
Hesabını senin kendin alırdın.

Âvare: İşsiz, başıboş. **Şerh:** Açma, açıklama.

Saadet olsa Hak verse basiret,
Görürdün sana ne yapmış bu gıybet.

Nice yıl bir kişi gıybete uymuş,
Sonunu akıbet kendisi duymuş.

Olmuş pişman gönlü dar gamı yeğin,
Neler etmiş ona gıybet ile kin.

Deyip halini derdini yeniler,
Akıl padişahından çare diler.

Cümle derdini hâlini arz kıldı,
Akıl ne dediyse göz yumdu kaldı.

İşi doğruluğa buyurdu Akıl:
Hemen gel bana acele yârî kıl!

Basîret: 1. Uzağı görme, seziş, sezgi, uyanıklık. 2. Anlayış, kavrayış.

Akibet: İş veya durumun sonu, sonuç.
Yeğin: Çok, fazla.
Yârî: Yardım.

Çağırdı doğruluk yaranlarını,
Özüne sapmasız varanlarını.

Gör şimdi doğruluğu neler eyler,
Yakar gıybet evin, kara yer eyler.

Dürüstler cümleden derinde yüzer,
Özü doğru olanlar Arş'ta gezer.

Mahal mi arş ile ferş doğrulara,
Daha ötede perde yok bunlara.

Âşıktır doğruluğa doğru canlar,
Doğruluğu bulur dostu sevenler,

Sadıktır doğrulukta iyi kişi,
Doğruluk iyi eder yavuz işi.

Yaran: Arkadaş, dost.
Arş: Gökyüzü.
Mahal: Yöre.
Ferş: Yeryüzü.
Yavuz: Zorlu, çetin.

Öğüdü cümle doğruluktan alır,
Dürüstlük dirliği ebedî kalır.

Sana canım feda ey doğru yâran,
Tecelliye erer onu başaran.

Ezel ebed nedir ki doğrulara?
Zâhir bâtın hicap olmaz bunlara.

İki âlem bir oddur bir nazarda,
Dürüste birdir bugün de yarın da.

Doğrular hâlini yarına koymaz,
Bugün yarın demek o hâle uymaz.

Zâhir neyse bâtın da odur sana,
Endişen neyse yolun da o yana.

Tecelli: Hakk'ın hükmünün ortaya çıkması, kader, baht.
Zâhir: Dış, dış yüz, görünüş.
Bâtın: Gizli, görünmeyen, iç, dâhilî.
Hicap: Perde, engel.
Od: Ateş.

Cümleler doğrudur sen doğruysan,
Bulunmaz doğruluk sen eğriysen.

Gitme ayrı yola sen bigânesin,
Senin dirliğine sen bahanesin.

Herkes ayna gibidir bakan da sen,
Senin gözündür seni ihbar eden.

Her neye bakarsan kendi yüzündür,
Kimde ne görürsen kendi özündür.

Eğer bin yıl kaçsan seni terk etmez,
Amelindir senin bir yere gitmez.

Dürüstlük kaftanın o dem giyesin,
Cümle ahaliye doğru diyesin.

Bigâne: 1. Yabancı. 2. İlgisiz.

Kaftan: İpekten yapılmış süslü giysi.

Göz doğruluk göstersin bakışına,
Ta ki senden yavuz işler taşına.

Çırayı yakınca karanlık kaçar,
Özün yakıp nur kapısını açar.

Söze tarih yedi yüz yedi idi,
Yunus canı bu yola feda idi.

Çıra yandı doğru delil bulundu,
Ev aydınlık oldu hırsız bilindi.

Çıra dediğim iman nuru mutlak,
İmanlıya yüzünü gösterir Hak.

O hırsız dediğim şeytandır gezer,
Ki her an içinde bin fitne dizer.

Yavuz: Fena, kötü.
Çıra: Kandil, mum, meşale.

Hırsız: Yanlışlık, gıybet, fitne, fesat, kötü huylar.
Fitne: Mihnet, sıkıntı, fesat, ara bozma.

Makamını yıkarsan ibadetle,
Muradına ulaşırsın devletle.

Ey gafil bilmedin ömrün geçecek,
Ecel gelip ayıbını serecek.

Geçip giderken şu ömrün ey gafil!
Sorup durursun: "Nereye gider yol?".

Bırak bu fikri kendini bil her dem
Söz burada bitsin vallâhu 'alem.

Gafil : Aymaz.

Vallahu âlem: En doğrusunu Allah bilir.

Risâletü'n-Nushiyye, Samed ve Mâlik olan Allah'ın yardımıyla Hamdi ve namazı Allah'a özgü kılarak tamamlandı.

Samed: Her şey kendisine muhtaç olan, ama kendisi hiçbir şeye muhtaç olmayan Allah.

Malik: Her şeyin sahibi Allah.